Вступ

Коли надійшла п'ята за рахунком осінь, котру я проводив на півночі Ісландії, нарешті дозріла думка щодо написання цієї книжки. Навіть пам'ятаю ту мить, коли 14 жовтня 2021 року під час конференції *Arctic Circle Assembly* розмовляв зі знайомим ісландцем Рунаром (*Rúnar Gunnarsson*) про свій досвід життя в Ісландії, про свої захоплення цією країною та ймовірні розчарування. Рунар тоді обіймав посаду директора Міжнародного офісу в Університеті Акурейрі. Власне, моя пригода з Ісландією й почалась з одного електронного листа до Рунара 2 березня 2017 року. Тоді я навчався в аспірантурі на факультеті політичних наук і журналістики (*Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa — WNPiD*) в Університеті імені Адама Міцкевича в Познані, що в західній Польщі. Отримати додатковий досвід у закордонному університеті тоді не завадило б. Тим більше, що мене завжди певним чином якось підсвідомо тягнуло на Північ.

Саме та Північ в моєму колись юнацькому розумінні починалась десь на берегах Балтійського моря в Польщі. З перспективи мешканця Запоріжжя або в ширшому розумінні — Північного Причорномор'я, де влітку й взимку

можна спостерігати субтропічні риси підсоння[1], навіть південний берег Балтійського моря видавався далекою Північчю. Саме та Північ мені уявлялась як густі соснові засніжені післяльодовикові праліси, які тихо дрімають серед зимової ночі зі скрипучим морозом під небом, розмальованим рожево-зеленим північним сяйвом. Десь серед тих глухих лісів мешкають таємничі народи, котрі досі замість письма використовують руни, полюють на дичину і грають музику на зразок фінського гурту *Tenhi*. Саме з прослуховування гуди[2] цього гурту в мене виникло глибше зацікавлення Північчю, особливо Фінляндією. Спочатку їхньою дивною не індоєвропейською мовою, їхньою історією та спорідненістю з Уралом, Угорщиною, Естонією, саамами з Норвегії та Швеції, їхньою успішною боротьбою за самостійність у 1939 році. Мене до якоїсь приємної нестями вражало те, що у Фінляндії є організації, котрі захищають равликів, і що в цій країні є праліси, що суворо охороняються і доступ до яких строго обмежений. Ці історії з далекої Фінляндії ставали ще яскравішими на тлі екстенсивного надмірного використання природних ресурсів в Україні. Поступово моє зацікавлення Фінляндією певним чином розширилося і перемістилось на Скандинавію, германську міфологію, руни, старонорвезьку мову. Та все ж Фінляндія видавалась мені надто далекою та загадковою. Інші країни та народи Півночі, такі як шведи чи норвежці, здавалися ближчими, інколи навіть *домашніми*. Напевно, недарма назва країни Швеції походить від імені племені *свеї*, яке старонорвезькою мовою звучить як *svíar* і, ймовірно, походить від

[1] Підсоння — клімат. Тут і далі творені та маловживані слова пояснюються у виносках на кожній сторінці та у розділі *Перелік створених і маловживаних слів*.

[2] Гуда — музика.

зворотного займенника прото-індоєвропейського кореня **s(w)e*, що значить *свій, одноплемінник, родич*. Від цього ж кореня **s(w)e* походить протослов'янське **svojь* і врешті українське *свій*.

Тому, повертаючись до бібліотеки університету в Познані, я з великою надією відкрив перелік партнерських просвітниць[3] з моїм тодішнім факультетом. У переліку були університети з Болгарії, Кіпру, Чехії, Іспанії, Ісландії, Латвії, Німеччини, Румунії, Словаччини, Швеції, Італії. Перед тим минулого року я вже побував на обміні у Швеції в місті Умео, а Норвегії та Фінляндії в переліку не було, тому *довелось* завітати на сторінку університету в місті із загадкою назвою *Акурейрі*. Тут був змушений мовчки для себе визнати, що після магістратури з міжнародних відносин і на третьому році аспірантури з політології, я на той час не знав жодного міста Ісландії, крім, звісно, Рейк'явіка. Крайня річ, котру я коли-небудь чув про Ісландію, це був вибух вулкана *Eyjafjallajökull* у далекому 2010 році (назва, котру без транскрипції й годі прочитати — *Ейяф'ятлайокютль*). Навіть ясно пам'ятаю той квітневий номер друкованого «Українського тижня», що я переглядав у вестибюлі тодішнього Запорізького національного технічного університету (нині Національний університет «Запорізька політехніка»). Тоді з причини виверження цього вулкана впродовж трьох днів, крім європейських, були закриті летовища у Львові, Борисполі, Харкові. Але навіть така катастрофічна подія, як виверження вулкана, не спонукала мене до вивчення чи бодай прочитання деяких географічних назв Ісландії. Тоді я навіть не запам'ятав, що *Eyjafjallajökull* — це назва не лише вулкана, а й льодовика.

[3] Просвітниця — університет.

Виверження завершилось, вулкан заснув, минуло сім років, і ось я в бібліотеці *WNPiD* намагався згадати, що я знаю про Ісландію, крім назви столиці цієї країни? Острівна країна в Північному Атлантичному океані? Колись заселена вікінгами? З чудернацькою мовою, без відповідної підготовки, спроба прочитання назв якої силує відчути себе людиною з дислексією. А ще саги, льодовики і... Я собі тоді зізнався, що НІЧОГО не знав про цю країну — жодної назви міст (Рейк'явік — столиця, а далі, які інші найбільші міста цієї країни?), селищ, гір, рік, імен, політичної системи, історії тощо. Я нічого не знав про господарство цієї країни, мову, підсоння (чи тут насправді постійно холодно?).

Написавши електронного листа до Рунара, зовсім скоро отримав від нього ствердну відповідь, мовляв, що *так, якщо твій факультет має підписану умову з Університетом в Акурейрі, то сміливо подавай внесок на обмін*, адже часу обмаль — до кінця березня потрібно було подати всі необхідні документи.

Перше, що мені потрібно було з'ясувати, — це дозвіл мого наукового керівника, професора економіки Здислава Пуслецького (*Zdzisław Puślecki*). Професор дуже здивувався, що я обрав саме цю країну для обміну, і спитався мене: «*А що власне пан робитиме в тій Ісландії? Яка економіка тієї країни? Що вони добувають і виробляють?*». Я не знав відповідей на жодне з тих питань, а мав би знати хоча би на перше питання від професора. Звісно, можна було швидко відкрити статтю про цю країну у Вікіпедії, потім переглянути декілька видив[1] на YouTube і обманювати себе самого, що прогалина в знаннях про цю країну певним чином заповнилась. Але, вже після проведених тут п'яти осеней і чотирьох весен, літ і зим, я з упевненістю можу стверджувати, що ані Вікіпедії, ані YouTube, ані жодних інших енциклопедій недостатньо, аби щось справді дізнатись про Ісландію.

[1] Видиво — відео.

На цю книжку «*Ісландія. Північні дні опівночі*» мене надихнули дві речі: власний досвід життя в Ісландії і різноманітні книги-спогади українських та інших письменників, істориків, дипломатів, подорожців[2], котрі на шляхах свого життя зустрілись з багатьма країнами та народами. Наприклад, це спогади Олександра Лотоцького, коли він у 1919–1920 роках перебував у Туреччині як голова дипломатичної місії Української Народної Республіки, видані книжкою «*В Царгороді*». Це спомини Михайла Омеляновича-Павленка «*На Україні 1917–18*». Це спогади та розповіді Василя Гавриша «*Моя Канада і я*», життєвий шлях Максима Вальо «*Скитальським шляхом*», Івана Овечка «*Ти був чужий... (Бразилія очима українця)*», Петра Карманського «*Між рідними в Південній Америці*», Дмитра Левчука «*З подорожі по Європі*» та «*В сучасній Європі*», Ярослава Рудницького «*З подорожей по Канаді 1949–1959*» та його надзвичайно цікава та вкрай рідкісна праця «*З подорожі по Скандинавії*», спогади Юрія Русова «*На Північ. Подорожні записки на скринці від консервів*», книжка Тимотея Мацьківа «*З-над Дністра на Канадійські прерії (Мій життєвий шлях)*» та, звісно, інші книги і джерела.

Після розмови з професором і отримання дозволу на виїзд почав шукати деякі відомості вже не про саму Ісландію, а про загадкове Акурейрі. Засноване у XVI столітті, стільки-то тисяч мешканців, порт, університет, бібліотека, лікарня тощо. Переглянув деякі світлини, Google Street View і мимоволі почав питати себе: «Що я там робитиму?». Я тоді ще не міг навіть уявити, що тримісячний науково-навчальний виїзд до Університету Акурейрі ста-

[2] Подорожець – мандрівник, турист.

не лише зачином до всеосяжної подорожі дев'ятьма світами Ісландії, її осенями та веснами, льодовиками, гейзерами і вулканами, нескінченними гострими скелями, глибокими снігами, темними зимовими присмерками та ясними літніми ночами, гірськими ріками, містечками та присілками, історією цієї країни, її стародавньою мовою та знайомством з її веселим, життєрадісним, женавим[1], різвим[2], жипавим[3], живким[4] народом. Є також в ісландцях певне завзяття, наполегливість, стійкість та навіть упертість. І не дивно, адже характер їхнього народу формувався суворими умовами життя, які й розвинули в ісландцях безумовний ентузіазм та наснагу, самодостатність і практичність, здатність до швидкого навчання, якій можна лише дивуватись і в якій я особисто неодноразово переконався.

«*Ісландія. Північні дні опівночі*» є певною художньо-публіцистичною спробою доповнення надзвичайно цікавої праці Ярослава Рудницького «*З подорожі по Скандинавії*», де він описує свої наукові подорожі до Данії, Швеції, Норвегії та Фінляндії. Доповнення саме про Ісландію як про країну скандинавської культури, але виняткової географії, є спробою віднайдення тих загублених у тумані історії українсько-ісландських ниточок-зв'язків або встановлення прийдешніх.

[1] Женавий — енергійний.
[2] Різвий — енергійний.
[3] Жипавий — енергійний.
[4] Живкий — енергійний.

День 1

Кеплавік — прибуття

Перша виправа на Ісландію почалась наприкінці серпня 2017 року з уже не чинного сьогодні летовища *Berlin Tegel* та вже тоді збанкрутілою авіакомпанією *Air Berlin*. Свою зимову куртку, котра вже пройшла випробування в північній Швеції та на Свальбарді, не пакував до валізи, а взяв із собою разом з наплічником. У залі очікування були люди, котрі подорожували через Ісландію далі на захід — до Канади та США. Один чоловік, котрий власне летів до США, поцікавився, куди я подорожую, і здивувався, що зі мною була важка зимова куртка. Звісно, віщування[5] погоди показувало досить високу температуру в Рейк'явіку, але я не знав, чого саме очікувати від тієї північної столиці. Тому відповів тому чоловікові, що це я так заздалегідь приготувався до зими на Півночі.

Літак піднявся в небо, залишаючи під собою зелені поля помірного клімату Європи. Далі капітан оголосив, що ми пролітатимемо над Данією, Фарерськими островами та Атлантичним океаном. Політ тривав більше трьох годин і минув спокійно. І якщо літак почав свій політ се-

[5] Віщування — прогноз.